Kas galbūt ir nesvarbu

Viktorija DAUJOTYTĖ

Ir tikrai, ar tokiais neramiais ir skaudžiais laikais, kai tiek problemų, tiek neatsakytų, gal jau ir neatsakomų klausimų, kai karas ir karas, kairėj dešinėj, viršuj apačioj, jei ir ne pas mus, tai ir su mumis. Kai vis tirščiau skraidančių mirties šmėklų. Kai rinkimai centrinėje (ar vienoje iš centrinių) Europos Sąjungos valstybių baigiasi kraštutiniais dešinės ar kairės pasirinkimais, kai žmogaus pasaulis atrodo praradęs savo ašį, ar bėra prasmės, na, pavyzdžiui, kalbėti apie „Užvenčio šalelę“, ryškiausiai paženklintą Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos, bet svarbią ir Žemaitei, ir Povilui Višinskiui, fotografavusiam ne tik žmones, ne tik žemaičius, bet ir savo *namelius*. Ir seną žydą, į dvarą iki pavasario atnešantį obuolių, – kaip įsidėmėtiną, ryškų ir savą tipą, namiškį. Rašau šį tekstelį „Metams“ rugsėjo 23 dieną, negaliu nors iš Šatrijos Raganos neprisiminti jos aprašytų žydų žemaičių, nors senojo Šmulkos, nenorėjusio gyventi Londone, grįžusio į Žemaitiją, kur dangus „mėlyns, gražus“, o „pijvas“ žalios ir margos... O, kad tas dangus toks ir būtų išlikęs, kaip daug kas būtų kitaip. Ir liūdna žinia – Holokausto aukų atminimo dieną išėjo Alfonsas Bukontas, poetas, vertėjas, žydas žemaitis, kilęs iš Židikų, kur gyveno jo šeima, tėvas teisininkas, motina stomatologė, keliais metais vyresnis brolis. Biografijoje ir kaip gimimo vieta įrašytas Dapšių kaimas, įtėvių Bukontų ūkis, jau kito gyvenimo pradžia. Ir ryšys su Šatrijos Ragana – dar moksleivis yra užrašęs atsiminimų apie ją. Mąstęs apie gimtinės kraštovaizdį, jo Dvasią, tad ir apie prasmę būti savo vietoje, mylėti žemę, realybę ir daugiaprasmį simbolį – prigimtąją, Pažadėtąją ir Nežinomąją („Terra incognita“, 2022).

Galbūt prasmės klausimas ir nepriklauso mokslui, nieko galutinio, bet žmogui jis esminis. Jei prasmės, bent kaip pamatinio klausimo, nebūtų, tai juk neiškiltų ir tos *šalelės* rūpesčiai. O iškyla ir iškyla. Valstybinė kultūros paveldo komisija yra aptarusi Užvenčio dvaro problemas, nurodžiusi, kuo dvaras, dvarininko namas yra svarbus architektūriniu, landšaftiniu, kultūriniu požiūriu. Bet reikalai nejuda. Trūksta ne tik pinigų, bet ir valios, kurios kažkaip užteko Kražių kolegijos atkūrimui. Praeina kiek laiko ir Užvenčio muziejus vėl beldžiasi į mūsų sąžines. Ir vėl pasikeičiame raštais, laiškais, pasiaiškiname, pasiteisiname. Kažkas lyg ir pajuda, bet ir vėl tylu. O senojo dvaro širdis – *rūmas* – tyliai ir nesustabdomai nyksta. Ne, *viešiesiems intelektualams* toks tylus nykimas nėra įdomus: nu ir ką: nyksta, tai nyksta, ar maža kas po žmogaus saule nyksta.

Šatrijos Raganos bendrija, nuo įsisteigimo gražiai vadovauta Reginos Maciūtės, yra veikusi ir ryžtingai, bendromis pastangomis pasisekė sutvarkyti Židikų koplyčią. Ir dar daug varganesniu Lietuvos



Lietuvos nepriklausomybės akto signataro Jono Smilgevičiaus sūnus Kazimieras su žmona Danute ir vaikais prie Užvenčio dvaro rūmo (dvarininkų gyvenamojo namo) apie 1937-uosius metus. Fotografas – J. Smilgevičiaus anūkas A. Žolynas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

valstybės laiku, tada ir pagalvojau, kad esama ne tik *viešųjų*, bet ir *tyliųjų intelektualų*, atkakliai dirbančių, nemitinguojančių, nerašančių *atvirų laiškų*; toks senstelėjęs, gal ir pasenęs žanras, intelektualas turėtų pasirašyti tik savo paties tekstą. Bet, va, sureagavau į Mildos Knyzelienės, Užvenčio muziejininkės, kultūros organizatorės laišką apie Užvenčio *rūmą*, tad apie tai, kas galbūt ir nesvarbu, ir parašiau jai atsakymą, ir sutikau, kad kokia mintimi, jei pasirodys to verta, galima ir dalintis. Abejoju, žinoma, ar ir svarbią „Metų“ vietą (pačią pradžią) galima būtų panaudoti reikalui, kuris galbūt ir nėra svarbus. Milda Knyzelienė dar parašė, kad susitiks su politiku, europarlamentaru Aurelijumi Veryga, užventiškiu. Turėjau progą įsitikinti, kad jam užventiškių problemos žinomos, kad žvelgia palankiai, norėtų prie jų sprendimo prisidėti. Dar supratau, kad Užvenčio dvaro rūpestis žinomas ir žymiam architektui, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatui, architektų studijos vadovui Rolandui Palekui, kad galima būtų ir jį, turintį pirminį medžio svarbos žmogaus gyvenimui pajautą, pasišaukti. Bet pirmiausia reikia pačios Kelmės rajono savivaldybės balso ir ryžto.

Bet dabar dar tas mano laiškelis Mildai Knyzelienei apie Užvenčio *rūmą*.

Kodėl bandau apie Užvenčio dvaro *rūmą* dar sykį rašyti? Ką vis dar atveriu ne tik savo atmintyje, bet ir daugiasluoksnėje praėjusio, sunykusio ir vis dar turinčio iš ko nykti žmogaus pasaulio struktūroje? Todėl, kad nuo vaikystės šį *rūmą* atsimenu, iš Užgirių pro Labūnavą, Kolainius su motina, tetomis, savaisiais, daugiausia savosiomis, pėsčiomis į Užventį, į atlaidus; didelis, ilgas namas, panašus į Daugėlos dvarelio (prie pat prosenelių Šliogerių) statinį, jau prieš kelis dešimtmečius sudegusį, tik dvigubai, o gal ir daugiau didesnis, parkas, vadinamas ir *sodnu*, ten galima buvo ant kokio suoliuko prisėsti, pailsėti, ką ir perkąsti. Rašau ir todėl, kad jau gal niekas viešai nebeištars tos įspūdingos Užvenčio vienaskaitos – *rūmas*. Ne bendrinės daugiskaitos – *rūmai*, kurių dar daug Europoje ir ne tik Europoje. Ir Renavas mums juk rūmai. Ir Plungės dvaro rūmai. Ir tik Užvenčio – *rūmas*. Ir ištartas ne šiaip, kasdieniškai, o ritmizuota, intonizuota, tad lyg ir sakraline lietuvių kalba: „Už miškų, už upių, tarp daubų ir kalvų stovi seno dvaro medinis rūmas“. Visi, kas skaitome prigimtinę literatūros klasiką, o Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana yra viena iš svarbiųjų mūsų literatūros rūmo kolonų, iš to vieno sakinio ją atpažįstame. Ir beveik nesuklysdami pratęsiame: „Ne aukštas, bet ilgas ir platus, su dideliu prieangiu, ant baltų stiebų rymančiu, pilnas meilių kampelių, jaukus ir šiltas /.../.“ Lyg būtų kalbama apie žmogų (bent apie gyvą būtybę): neaukštas, bet tvirtas, pilnas meilės, jaukus ir šiltas...

Ėjau dvyliktus, kai nors Užvenčio dvaro parkas jau buvo pradėtas saugoti, žmonės tai žinojo. O *rūmas* – ne, nesaugomas. Jis virto skurdžių, savo namų neturinčių ar juos praradusių, gal ir iš tremties grįžusių prieglobomis. Buvo *išdalintas*, apstatytas pašiūrėmis, prarado visumą, tad ir gyvybę. Nebeatrodė gyvas. Nebebuvo jaukus nei šiltas. Paradoksas, kad iš viso dvaro komplekso labiausiai nepasisekė *rūmui*, svarbiausiam, pagrindiniam statiniui. Veikė ir sovietinė ideologija – nekęsti ir programiškai ugdyti neapykantą aukštesnio luomo, kultūringesniems žmonėms. Ne tik bajorams, dvarininkams, bet ir nepriklausomos Lietuvos veikėjams, kad ir Nepriklausomybės akkto signatarui, paskutiniam dvaro valdytojui Jonui Smilgevičiui. Yra išlikę nuostabių to laiko (ketvirtas praėjusio amžiaus dešimtmetis) nuotraukų – su atvirais langais, su gražiais žmonėmis.

Šiandien Lietuva nebėra skurdžių šalis, gyvenimo ir pragyvenimo lygiu artėjame prie Europos Sąjungos vidurkio. Tikrai turime galimybių susigrąžinti ir įveiklinti tai, ko dar nesame visai praradę. Tad ir Užvenčio dvaro *rūmą*. Juk kalbame apie gilią senovę, apie LDK istoriją. Nuo 1527 m. Užvenčio dvaras priklausė Lietuvos didžiojo kunigaikščio dispozicijai. LDK istorijos momentai, susiję su senąja Karšuvos žeme, darosi ne tik įdomūs, bet ir svarbūs krašto pažinimui. Tikėtina, kad *Krašto pažinimas*, mokomasis anos Lietuvos Pradžios mokyklos dalykas, grįš ir į moderniosios Lietuvos pradinio ugdymo programas, ir tada tokie dar gyvi ir gyvybingi istorijos vyksmo ir istorijos liudijimo šaltiniai, koks yra Užvenčio dvaras, kaip visuma įgys neįkainojamą vertę. Be rūmo, savo pagrindinės dalies, dvaras negali veikti kaip gyva, pulsuojanti visuma. Pridurčiau ir argumentą, kuris šiais laikais, kai Lietuvai vis labiau trūksta kūrybingų ir veiklių žmonių (ypač periferijoje), Užvenčiui yra labai pasisekę – tokių žmonių jis turi. Visi, kam brangus Užventis, juos pažįstame.

(Nukelta į 4 p.)

Apie sąžiningai dirbančius ir savo darbo perspektyvą matančius žmonės telkiamasi, buriamasi.

Neabejoju, kad Užvenčio *rūmo* laukia dar vienas gyvenimas, gyvenimas Lietuvos istorijai ir kultūrai. Galbūt – Lietuvos dvarų kultūrai ir tam ypatingam žemaičių krašto fenomenui – *mažam dvarui*, vietinio medžio ir vietinių meistrų statybos, *mediniam*. Žemaičių ir sakralinis barokas, savitoji jo dalis juk irgi medinė. Tik gerai įsižiūrėkime į Užvenčio *rūmą,* jis juk yra to paties architektūrinio principo kaip ir geriau, pasiturinčiau gyvenančio ūkininko troba, tik ilgesnis, platesnis, erdvesnis. O esme artimas tai medinio namo (arba rūmo) esmei, kurią poetiškai ir filosofiškai išsakė Arvydas Šliogeris esė „Senelio archetektūra“ (kn. „Kasdienybės metafizika“): „Tu užmiršai svarbiausiąją archetektūros būtybę; kaip tik taip: ne kūrinį, o būtybę, ir tai yra mano senelio dvigalė gryčia, arba pirkia: štai ją aš ir pasirinkčiau kaip savo sielos ir akių namus, štai jos nemainyčiau į jokį Tavo siūlomą architektūros šedevrą jau vien todėl, kad mano senelio pirkia išauga iš medžio“. Iš medžio išaugintų namų turi skandinavai, turi jų ir latviai, gal ir labiau juos saugo nei mes.

Ir Užvenčio *rūmas* yra išaugęs iš medžio. Ir medžių tebesaugomas. Tik dvylika metų (1887–1898) Užvenčio dvare tegyveno Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos šeima. Bet čia Marija praleido imliausius vaikystės ir ankstyvosios jaunystės metus. Čia ji susiformavo kaip asmenybė, pajuto savo lietuvišką prigimtį ir ją įtvirtino. O – svarbiausia – ir to dar nesame giliau atskleidę ir apmąstę – sukūrė *įsigyvenimo į vietą emocinę filosofiją*, persmelkusią kūrybą, laiškus, minties fragmentus. Netgi pedagogiką: Vincukui, geriausiam panelės Marijos mokiniui, aišku, kad savo žemės palikti negalima. „Aš negaliu... aš myliu savo žemę ir matau, kad čia mano vieta!“ („Vincas Stonis“). Turėti *savo vietą*, būti joje, jaustis jos globojamam ir pačiam ją globoti.

Žvelgiant į seno dvaro medinį *rūmą*, klausantis pro senus medžius tekančios Ventos, įmanoma ištarti ir šiuos, vis sunkiau beištariamus žodžius. Kad ta vieta išliktų, kad atgautų savo gyvybę, trūksta labai nedaug – žmonių ryžto; kad dar šios kartos pastangomis svarbi vieta ir ją ženklinantis *rūmas*, išaugęs iš medžio, būtų išlaikytas ir ainiams. Kad liudytų savosios vietos šventumą, jos svarbą kūrybai ir valstybės idėjoms.

P.S. Kai kokio reikalo, ne savo, o bendro, skirto *bendrajam gėriui*, ilgai nesiseka išspręsti, rankos ima svirti. Ar tikrai to reikia, – tarsi ir savęs, o ir mūsų visų paklausė Milda Knyzelienė. Juk Šatrijos Raganos kūrybinis palikimas saugus? Atsakiau Mildai paprastai:

Neabejokime.

Svarbu ne tik Šatrijos Raganos konkretus literatūrinis palikimas. „Užvenčio šalelė“ yra ir to palikimo dvasiniai namai. Be jų ir palikimas nėra visas. Baiminkimės, kad Kristijono Donelaičio „Metai“, netekę savo dvasios namų – Tolmino kiemo (Tolminkiemio) – gali imti silpti. Ir Tolmino kiemas, ir Užvenčio dvaras yra ir mūsų dvasios namai. Jei ir tik Vieta, kur su nejuntamu dvasios veikimu tarsi ir tiesiogiai susitinkame. Ir kaip su kasdienybe, ir kaip su aukštąja būties akimirka, dar patirta Šatrijos Raganos Viktutės: „Koks gražus šis pasaulis, ir kaip aš jį myliu!“ Ir kaip su skatinimu nenuleisti rankų, dirbti, daryti, kad būtų, kas dar gali būti, kurti, mylėti.

Teisinga, kad spalio 15 d.[1] Užvenčio muziejuje buriamas susitikimas, skirtas priminti apie Užvenčio dvaro vertes ir unikalumą, apie problemišką rūmo klausimą, kad jo nepamirštume, darytume, ką galime.

Yra dar žmonių, kuriems ir tai, kas galbūt visai nesvarbu, yra svarbu. Ir lieka svarbu bet kuriomis aplinkybėmis.

Galbūt tada, kai pasaulio galių svertai tinkamai nebeveikia, ką jau įžvelgiame ir Jungtinių Tautų veikloje, nors vis dar iš tribūnos sakomos iškilmingos kalbos, svarbūs darosi ne tik galingi (ir vieši) stipriųjų gestai, o ir *maži dalykai*, koks drugelio sparnų plastėjimas, kurį buvo pajutusi Jurga Ivanauskaitė. Arba dešimtoji Gintaro Grajausko poezijos knyga –„Nykstamai menkų dydžių poveikis megastruktūroms“.

Ir Užvenčio *rūmą* drįsčiau pavadinti tuo, kuris galbūt gali turėti poveikio ir megastruktūroms.

Jei ir perkeltinių prasmių.

2026, rugsėjis

Pirmą kartą straipsnis išspausdintas literatūros žurnalo „Metai“ 2026 m. Nr. 10. Dėkojame autorei už sutikimą šį tekstą paskelbti ir el. žurnale „Žemaičių žemė“.

[1] Renginys yra nukeltas vėlesniam laikui.